

»Mesula»-konstruktioner.

Af

A. Roland.

En i och för sig alldeles naturlig ekonomisk lag har af A. Nilsson påvisats i hans uppsats »Öfvergångsformer mellan blockhus och korsvirke»¹ nämligen att den större eller mindre tillgången på användbart virke medfört konstruktiva förändringar i husbyggnaderna. Där den rika tillgången förefunnits, har man kunnat utvälja och bruka endast det största och bästa; där virkestillgången varit knapp, har man fått på lämpligaste sätt utnyttja virke med mycket anspråkslösa dimensioner.

Af intresse i detta hänseende är det vid Vänern belägna Kållands härad i Västergötland, där skogstillgången möjligen kan betecknas såsom normal. Här använder man det god virkestillgång fordrande byggnadssättet med liggande knuthuggna stockar till böningshus och bodar, under det en art skiftesverk, således timmer besparande, är brukligt för mindre betydande byggnader, såsom stall, lador och andra uthus, m. m. En sådan skiftesverkskonstruktion är den så kallade mesulakonstruktionen eller möjligen konstruktionserna, om man starkt vill framhäfva de båda hufvudvarianterna, under hvilka den förekommer. I södra delen af häradet är mesulakonstruktionen med midtstolpe den öfvervägande, i norra delen utåt Kållandsön den, som saknar denna, den vanliga.

Ordet »mesula» torde vara ett sammansatt ord af me och sula. Betydelsen af den senare leden svarar mot riksspråkets stolpe (danska sölje, tyska säule). Den förra ledens betydelse är ej fullt så klar. Man torde kunna välja på antingen me = midt eller me = trä.

¹ Studier, tillägnade Oscar Montelius 19 % 03.

Hos Rietz: Svenskt Dialektlexikon, finnes ordet me- i betydelsen trä flere gånger i sammansättningar.

Bilden fig. 1 lämnar en schematisk framställning af mesulakonstruktionen med midtstolpe. Som å denna synes ligger ofvanpå en

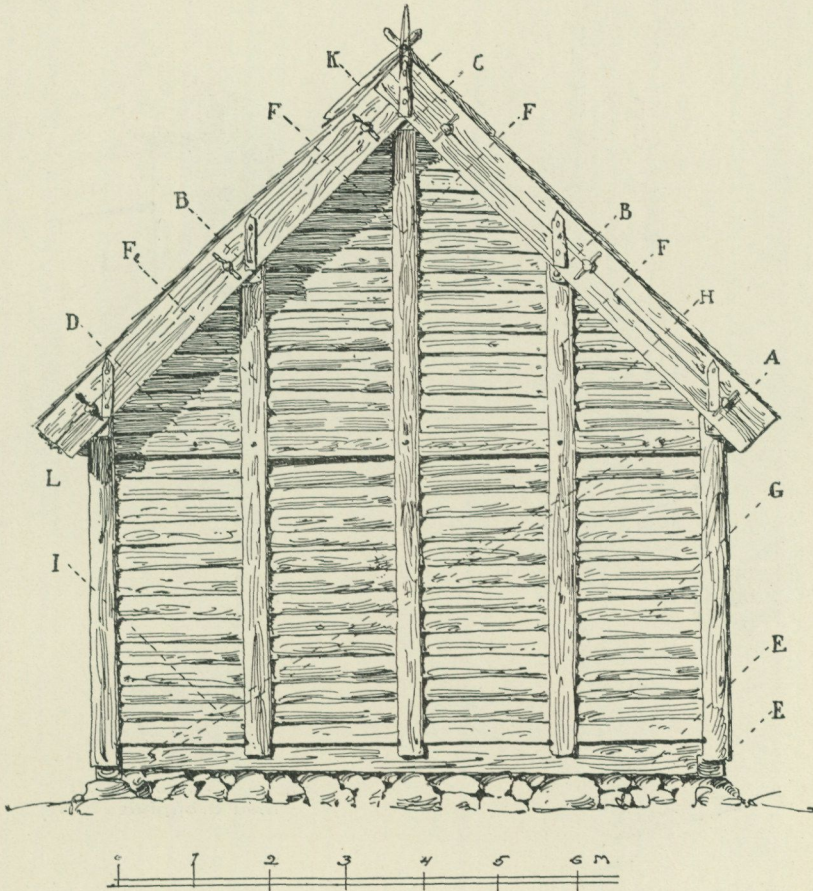

Fig. 1. Mesulakonstruktion med midtstolpe.

grund af sten en syll eller ett fotträ. Byggnadens stomme består af detta jämte hörnstolpar, »mesuler», stolpar på långväggarna samt tvär-, fig. 1 d, och långband fig. 1 a. Dessutom finnas nödiga försträffningar, s. k. snedband, fig. 1 i, prickade å ritningen.

Fig. 2 visar en detalj: huru hörnstolpen nedfälles i och öfver de i rak knut hophuggna syllarna, och huru mesulan rider på syllen. Figg. 3 och 4 visa hopfogningen af långbandet och tvärbandet i ett hörn. Tvärbandet inhugges halft i halft i mesulerna.

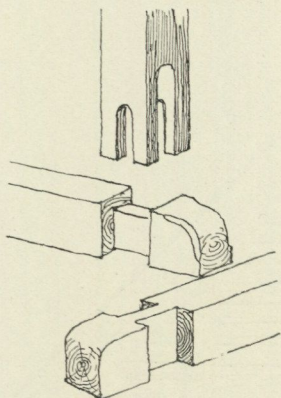

Fig. 3.

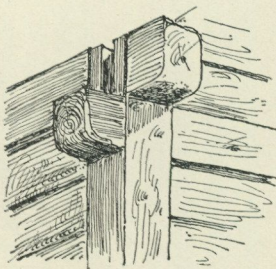

Fig. 4.

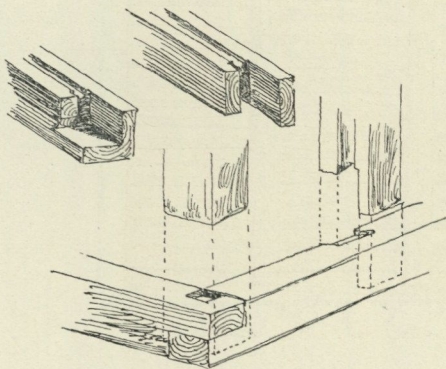

Fig. 2.

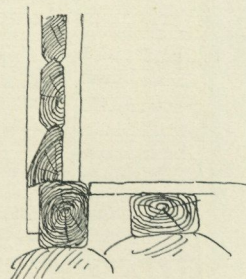

Fig. 5. Syll och skift med droppnåsa.

Figg. 2—5. Hörnkonstruktion.

Sedan byggnadens stomme ytterligare fullbordats genom åsarna mellan mesulerna på gaffarna, inläggas fyllningar eller skiftesverk; till dessa skiften användes vanligen klufna, stundom dock hela stockar 1, 1,5 à 2 m. långa. De äro tillspetsade för att kunna föras in i de resta stolparnas nåtar (falsar). Den undre skiften skjuter

till en del fram om syllens öfre kant och är således ett »skyddsskift», försedd med vatten- eller droppnäsa, fig. 5. För att få in den öfversta skiften i fyllningen hugger man bort en liten del af ena nåtens framsida. Sedan skiften väl är inne, spikas hålet åter för. Ofta tycker man detta vara onödigt besvär och underlåter att lägga in skiften.

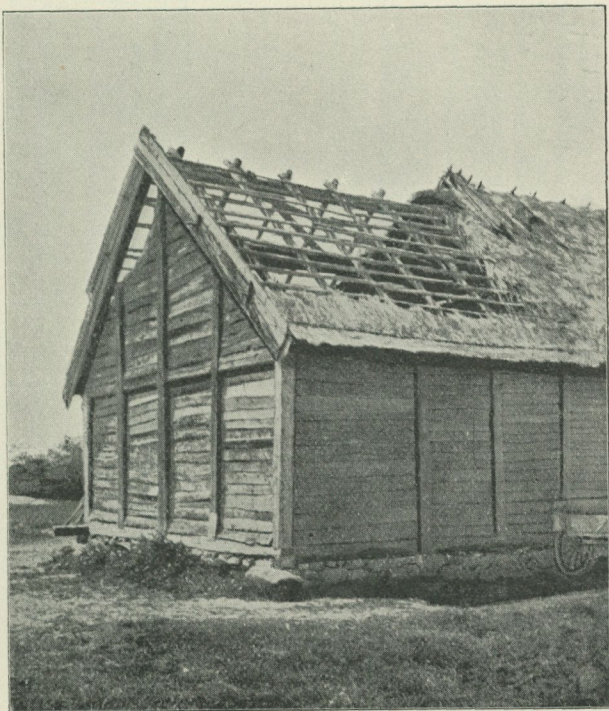

Fig. 6. Lada. Backgården, Källands hd.

I gafvelns rüste ligga skiften endast med ena ändan i stolparnas nåtar; det öfverliggande skiftets fria ända fasthållles vid det underliggande medelst dymlingar (träpluggar). Till skillnad från de andra skiftena kallas dessa *snedskift*, fig. 1 h. Utåt bilda dessa snedskift ett sammanhängande helt, som tryckes mot stolpens nåt af taktäckningen. Detta hindrar dock ej, att denna konstruktion — som ofta ses — visat sig vara falsk och rätt snart viker sig, fig. 6.

Midtåsen kallas här som annorstädes *ryggås*, fig. 1 c. Sidoåsarna benämnas *leåsar*, fig. 1 b.

Takbetäckningen skyddas från sidan genom vindskebräder. Högst upp sitter en s. k. »skateskräcka». På fig. 7, som visar en ladugårdsgafvel från Storgården i Rackeby socken, ser man ett par dylika afslutas med djurhufvuden. Dessa lära vara de enda sådana med djurhufvuden, som ännu finnas kvar i dessa trakter. I andra

Fig. 7. Storgården, Rackeby sn, Källands hd.

delar af Norden är en dylik gafvelafslutning ett ingalunda utdödt bruk. Den vanligaste formen på skateskräckerna är dock den, som visas på fig. 1 och utgöres af den tvärså, som sammanhåller vindskebräderna. Denna är ofta rätt hög och har öfre ändan tillspetsad.

Taktäckningen på dessa byggningar är följande. Närmast ofvanpå åsarna och längbandet hvila sparrar. Det första paret närmast röstet har eget namn: tranebocken. Sparrarne äro fästa vid hvarandra öfver ryggåsen medelst dymlingar och fasthållas likaledes

med sådana i långbanden. Vågrätt — tvärs öfver sparrarna — ligga smäckra störrar, som jämväl benämnas *åsar*. Sedan kommer halmen. Nederst vid takskägget, »öffsen» (fig. 1. l), ligger en rad med halmband ombundna kärfvar, men sedan lös halm fasthållen med s. k. *spröt*, d. v. s. vågrätt lagda smäckra stänger, som sammanhållas med de små åsarna genom band af vridna, värmda björkvidjor. Den under takläggningens arbetet med räfsorna »nedrakade»

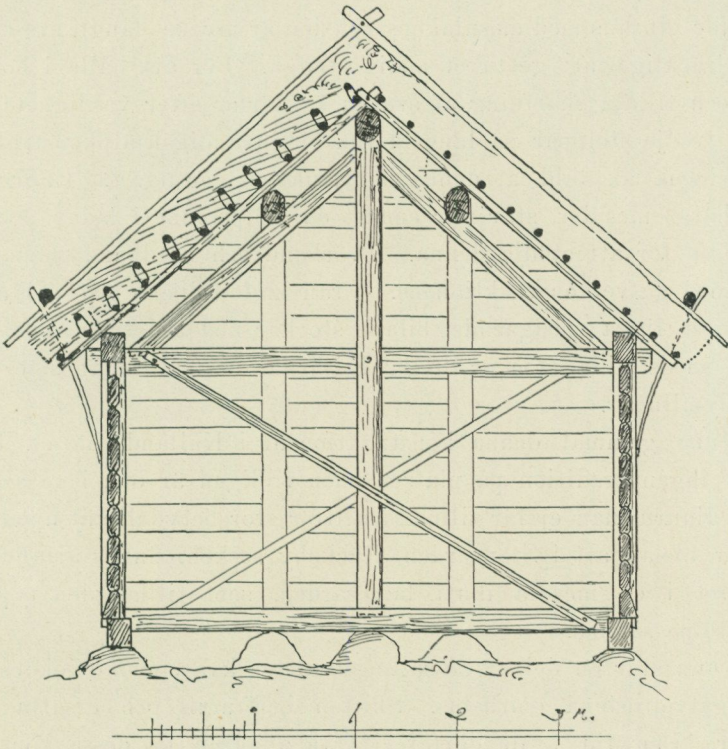

Fig. 8. Tvärsnitt med taktäckning och hjälpkonstruktion.

halmen lägges sedan på takkrönet och kallas »mörning». Denna halm fasthålls af *takryttare*, fig. 1 k. På bilden fig. 1 äro dessa mycket korta, men i andra fall gå de längre ned, ofta ända till öffsen. Takryttarnas ben kallas i senare fallet »*pållstänger*» och sammanhållas nedtill med vågrätt lagda stänger, »*takfäster*». Dessa tak-

fäster stödja mot genom halmen lodrätt instuckna käppar. Se den schematiska konstruktionen å bild 8.

Vid konstruktionen med tvänne mesuler på gafveln är den väsentliga skilnaden endast den, att gafvelröstets triangelformiga krön ofvanom mesulernas öfre ända konstrueras som afslutning af en gafvel i en vanlig knuttimrad stuga. Stockarne äro hopfästade med de underliggande medelst dymlingar, och i det högsta skiftets stock är ryggåsen infälld.

När ett hus med mesulakonstruktion är mycket långt, äro åsarne ej tillräckliga att ge taket nödig stadga. För att hålla i hop det hela och tillåta skarvfning af åsarna är därför efter vanligheten vid hvart tredje stolppar på långsidorna en invändig hjälpkonstruktion. En schematisk bild af denna konstruktion ger fig. 8. Ehuru gafveln har 2 mesuler, står här endast en stolpe inne i ladan — under ryggåsen för att stödja denna. Tvärband och snedband finnas analogt med gafvelkonstruktionens. Från midtstolpens öfre del nedom ryggåsen ligga snedgående, bilade stockar ned till tvärbandet. På dessa snedställda stockar hvila leåsarna; de äro inbördes förenade med dymlingar.

Huru gammal denna konstruktion är i Kållands härad, därom finnes ingen tradition på platsen, men troligen är den icke allt för ung. Ehuru man ej får tillmäta alltför stor betydelse åt uppgiften, kan meddelas, att i Storgården, Rackeby socken, finnes året 1735 inskuret i en mesula inuti ladugården, som tillhör den typ, där midtstolpe saknas.

Ännu står en del af dessa mesulalador kvar, men de okonstruktiva gafvelröstena omrustas. Skiften borttagas och ersättas med bräder. Den tid torde därför ej vara aflägsen, då dessa konstruktioner äro ett minne blott.